

LBRIS

We know
books

CARMEN
PAUSENBERGER

ÎNTRE
DOUĂ
LUMI

EDITURA
CREATOR
BRAȘOV, 2025

CUPRINS

PREFAȚĂ <i>de Adriana Săftoiu</i>	5
INTRODUCERE <i>de Carmen Criștiu</i>	11
CUVÂNTUL AUTOAREI	17
RĂDĂCINILE FAMILIEI MELE	23
BUNICUL, JOHANN	23
BUNICA, JOSEPHINE PAUSENBERGER, NĂSCUTĂ LÜDESCHER	25
ALBINA PAUSENBERGER	25
ANNA PAUSENBERGER	27
MARIE PAUSENBERGER	27
TATĂL MEU, ȘTEFAN PAUSENBERGER	28
MAMA MEA, NATALIA PAUSENBERGER, NĂSCUTĂ ONOFREI	34
MOȘ TITUS	37
MARICICA	38
FRATELE MEU, IONEL	39
CITA	41
FIUL CITEI	45
DOROHOI	51
PRIVILEGIUL UNEI VIEȚI	52
LA RĂSCRUCE DE DRUMURI, TRANDAFIRUL	59
...DAR TRANDAFIRUL AVEA SPINI!	62
AMINTIRILE FETIȚEI CU TRANDAFIR	64
NAȘTEREA CELUI DE-AL TREILEA OCHI	64
CĂLĂTORIA CU SANIA	65
PĂPUȘA CU CAPUL CRĂPAT	66
SIMȚUL PERFECȚIUNII	67
SIMȚUL DUPLICITĂȚII	68
ADELA	69

VIORICA.....	69
ACCIDENTUL	71
CUREAUA LUI MOȘ MITRU	71
MANECHINUL	72
POVESTEA CU BARZA	73
MASA RĂSTURNATĂ	74
VIS SAU AMINTIRE REALĂ?	74
MARICICA.....	75
ANII DE ȘCOALĂ	77
SPRE CERNĂUȚI	77
DESPĂRȚIREA DE COPILĂRIE.....	78
DEPRIMAREA	81
VIORICA.....	83
BOMBOANE AZVÂRLITE	84
ȘCOALA.....	85
PERIPEȚIILE MELE LA DOAMNA MANDIUC.....	86
PATINAJUL.....	89
VACANȚELE DE CRĂCIUN.....	89
MIȘU TOMAZIU.....	91
LUMINI ÎN CEAȚA DE LA CERNĂUȚI	92
ÎN SOCIETATE.....	94
PROFESORII NOȘTRI	95
O NESTĂVILITĂ SETE DE CUNOAȘTERE	
MĂ STĂPÂNEA	96
„MINUNILE” DE LA MAGLAVIT.....	97
LAURA.....	98
PETRU	99
O APARIȚIE MARCANTĂ	100
JOACA „DE-A OAMENII MARI”	100
ICA	101
EXPOZIȚIA	102
UMILINȚA.....	102
NATAȘA.....	103
ELANURI.....	104
PRIMUL EXAMEN	105
VORBIREA	105
ÎNVĂȚAREA	106
FRANCEZA.....	107
CITITUL	107
SCRISUL	109
SPORTUL.....	110

SORANA.....	111
ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL OBIȘNUIT	111
TABĂRA STRĂJEREASCĂ	112
CERTIFICATUL DE ABSOLVIRE.....	114
SERBAREA DE CRĂCIUN.....	114
BUCUREȘTI.....	115
22 Iunie 1940	116
„ULTIMATUMUL!”	117
ÎN CAPITALĂ	118
ADOLESCENȚA.....	120
TIMPI MORȚI.....	120
„TREBUIE SĂ-ȚI FACI UN PRIETEN”	122
PRIMA „CUNOȘTINȚĂ”	122
ACADEMIA DE CROITORIE	124
PRIETENA FRATELUI MEU.....	125
NEVOIA DE ALȚII ASEMENI MIE.....	127
„VĂ URĂSC PE TOȚI!”	128
OGLINDA.....	131
MIRCEA.....	133
ÎNGERUL RĂZBUNĂRII.....	133
PROFIRIU	135
BOALA TATĂLUI MEU	138
BOMBARDAREA CAPITALEI	138
23 AUGUST 1944.....	140
TONI.....	141
PERICOLUL DEPORTĂRII	142
MATURITATEA.....	148
DECIZIE.....	148
JEAN ALEXANDRESCU	148
CĂSĂTORIA CU TONI.....	149
DECEPȚIA TATEI.....	150
DIVORȚUL	152
VIORICA LA BUCUREȘTI	153
CĂSĂTORIA VIORICĂI.....	157
SOȚUL MEU, NELU	159
PERMISUL DE CONDUCERE	160
DINTRE CELE DOUĂ LUMI, ÎNTR-O ALTĂ LUME.....	161
2 DECEMBRIE 1982.....	161
REGĂSIREA PARADISULUI PIERDUT.....	162
DÜSSELDORF.....	163

FAMILIA MANEA	166
KITZBÜHEL	167
BISERICA ÎN SPRIJINUL SURZILOR	168
ȘCOALA DE LA ESSEN	168
MADY	169
ITALIA	170
ANDREAS	170
LATINA	170
ASISTENȚA MEDICALĂ ÎN GERMANIA	173
AMERICA	175
CANADA	176
DANA	176
MÜNCHEN	179
PRIMA ÎNTOARCERE	179
ULTIMELE ZILE ALE LUI CERNĂUȚEANU	180
REVELIONUL LA SALZBURG	181
PARIS	181
ANUL 1989	184
VIENA	184
BELGIA, AUSTRIA	186
CU PETRUȚA ÎN SUECIA	186
SĂRBĂTORILE DE IARNĂ ÎN ROMÂNIA	187
MARIA	189
ILARITATE?!	192
ANGELA	194
BONSAI	195
OBSEDANT	196
UN SPECTRU ANCESTRAL ACOPERĂ	
STEUA NOASTRĂ	200
AL TREILEA OCHI	203
ARGUMENTE	207
LUMINĂ ȘI MUZICĂ DE LA SURZI	
EDISON. BEETHOVEN	214
„WO BIST DU, EDISON, JETZT WO WIR DICH BRAUCHEN?“ („UNDE EȘTI TU, EDISON, ACUM CÂND AVEM NEVOIE DE TINE?“)	214
ȘARADA: „MONEDA CEZARULUI“	220
UTOPIE. MIRACOL. PROGRES	221
RĂUL UȘOR, BINELE COMPLICAT – FRAGMENT	221
RĂUL UȘOR – UTOPIA	222

BINELE COMPLICAT – MIRACOLUL	223
OMUL SURD DE MÂINE – PROGRESUL.....	225
CUTIA PANDOREI.....	230
ÎNCHEIERE <i>de Carmen Criștiu</i>	231
SELECȚII DOCUMENTARE.....	233
PROFESORUL-SCULPTOR	
VASILE DIMITRIU LEORDA ÎN ISTORIA	
„LUMII TĂCERII”	233
TEODOT CERNĂUȚEANU –	
UN PRECURSOR AUTODIDACT	240
PICTORUL RADU CORNESCU	246
SITUAȚIA COMUNITĂȚII SURZILOR	
ÎNAINTE DE ANII 1940.....	250

PREFAȚĂ

Am cunoscut-o pe Carmen Pausenberger, când avea 97 de ani. Tocmai publicasem „Simfonia semnelor”, o carte non-ficțională despre lumea surzilor. Lena Dermengiu, personaj în propria mea carte, mi-a vorbit despre Coca, cum îi spuneau cei apropiați (în carte va fi prezentă cu numele de Cita) și dorința ei să ne cunoaștem. Am făcut-o cu bucurie, dar și cu o anumită emoție. Mă întrebam cum și ce vom comunica.

Am vizitat-o acasă la ea, un spațiu plin de amintiri. A luat albumele foto, care erau ca niște letopisețe mari, cu poze alb-negru, cu margini zimțate, și a început să îmi povestească despre familia ei, despre școala de la Cernăuți, despre copilăria de la Dorohoi, despre alți surzi și auzitori care i-au marcat formarea. Era plină de entuziasm, când îi amintea pe toți - o familie numeroasă, cu origini austriece, care ajunge în Craiova, la sfârșitul secolului XIX, ca să construiască scara unei case ce aparținea unui mare proprietar de terenuri. Casa devine ulterior Muzeul Olteniei. Străbunicul Johann se mută la București, unde continuă să meșterească scări. Scara impunătoare de la Carul cu Bere este opera lui!

Cita se naște surdă în 1925. Mama, Natalia, își dă seama ceva mai târziu de surditatea copilei. Fratele, Ionel, auzitor, una dintre vocile prezente în carte, își amintește cum mama lor arunca tacâmuri pe jos ca să testeze auzul fetei. Tatăl, Ștefan, dentist, îi va fi mereu un sprijin și un sfătuitor.

Aproape centenară, Coca păstra foarte bine conservate tenacitatea și încăpățânarea, pe care le-am regăsit și în memoriile ei. Citind-o, mi-am dat seama că impresia mea, din acea unică întâlnire, era corectă. Am încercat atunci, de vreo câteva ori, să grăbesc discuția într-o direcție care îmi stârnea interesul. Fără nicio șansă! Îmi curma curiozitatea și făcea apel la răbdare: „ajungem și acolo”. Apoi continua firul narațiunii, așa cum considera ea că trebuie făcut.

Memoriile Citei încep să fie consemnate de către „deaf writer”, Carmen Cristiu, începând cu 2002 și se apropie de forma finală în 2005. La acel moment, și soțul ei, și fratele ei încă mai trăiau. Tocmai de aceea, relatările pot crea pe alocuri confuzie. Vocea la persoana I-a a Citei se intercalează cu amintirile lui Ionel, consemnate ca parte integrantă în desfășurătorul cărții. Fratele contribuie la întregirea amintirilor prin mailuri trimise Citei și pe care le inserează în relatări. Amintirile lui sunt marcate simplu în carte: (Ionel). Topica și stilistica sunt specifice Limbii Semnelor Române. (Țin să facă această mențiune. În carte se folosește „limbaj mimico-gestual” pentru că LSR a fost recunoscută ca limba maternă/oficială a persoanelor surde din 2020).

M-am întrebat cum ar fi arătat această carte, dacă amintirile ar fi fost consemnate de un auzitor. Probabil mult diferit.

Chiar și eu, la prima lectură, am avut câteva por-niri de a schimba topica, de a introduce altfel personajele, de a uniformiza timpurile verbale. Apoi, mi-am dat seama că stilul este unul specific persoanelor surde. Propoziții formulate simplu, fără fraze sofisticate. Abordarea directă este un atribut al comunicării surzilor. Amintirile sunt consemnate fidel modului lor de a gândi și a se exprima în semne. Portretele par mai degrabă desene în cuvinte. Linii precise, scurte, conturate, fără abateri. De altfel, se știe că pentru o persoană surdă sunt inadecvate și chiar ofensatoare aluziile la discuții vagi, doar ca să pari politicos. Ce e în gușă și-n căpușă! Cineva care nu e familiarizat cu aceste caracteristici ale culturii surzilor, poate interpreta acest stil drept o sărăcie lexicală sau stilistică. Dar nu e deloc așa. LSR este o limbă vizuală, bogată în nuanțe. În scris, se pierde foarte mult din expresivitatea ei. Există o anumită oralitate a frazei, care poate fi considerată neglijență în scris sau superficialitate de redactare. Dar nu e. E un mod propriu de frazare, de exprimare nu doar a Citei, ci a lumii semnelor. În mod vădit, povestea vieții Citei este redată în concordanță cu această sintaxă.

Sunt capitole în care vorbește despre ea și despre viața cu soțul ei, surd de la vârsta de 15 ani, la persoana a III-a. Se relativizează, ca și cum Coca îi spune Citei ce viață bună a avut, o senectute care

depășește condițiile visate de cei mai mulți, așa cum chiar ea susține.

Aflată la o vârstă când îți poți permite să te expui cu slăbiciuni, cu vulnerabilități fără să îți fie teamă de judecata celor din jur, Cita vorbește despre depri-mare, despre nedreptăți, despre prima dragoste, despre momentul în care a simțit diferența dintre un surd și un auzitor - joaca în curtea școlii de-a oame-nii mari, care însemna „să facem conversație”.

Se prezintă pe sine „un trandafir roz al tăcerii”. La nașterea ei, părinții sădesc un trandafir roz și un plop. Trandafirul era „o fință care, aidoma ei, nu auzea, dar cerea multe îngrijiri, dragoste și atenție, pentru a crește viguros”. Surditatea ei a adus dezamă-gire, spune fratele Ionel. Dar, odată cu maturizarea ei, părinții devin mândri de fata lor. Cita vorbește despre „al treilea ochi”, un fel de al șaselea simț pe care îl dezvoltă ca o compensare a lipsei auzului.

Titlul ales pentru memoriile ei nu e întâmplător. A trăit între două lumi: lumea tăcerii și lumea sune-telor. A-și scrie viața pe care o considera privilegiată a fost pentru ea o datorie morală, un îndemn la opti-mism, o dovadă că poți să depășești bariere pe care soarta ți-le dă ca pe o provocare.

Există un moment tensionat în care tânăra Cita îl depășește cu o stăpânire de sine exemplară, cu o abilitate nebănuită de a-l îmblânzi pe cel care ar fi putut să fie călăul ei: este amenințată cu deportarea în URSS, după 23 august 1944. Cu un calm care o surprinde și pe ea, are „încredere în destin”.

Cartea e și o frescă foarte bună a societății românești dintre cele două războaie mondiale, familia fiind confruntată cu mutarea de la Dorohoi la București, după ultimatumul dat de URSS, în 1940, privind anexarea Bucovinei și Basarabiei. Sunt foarte multe și interesante detalii despre organizarea învățământului special - școala pentru surdomuți Regina Maria de la Cernăuți - despre sărbători, despre jocuri și ierarhii, despre petrecerea timpului liber în saloanele caselor boierești din Cernăuți.

Memoriile se încheie cu rememorarea anilor buni și fericiți petrecuți alături de soțul ei - 55 de ani de căsnicie la momentul scrierii lor - de fiul, nora și nepotul ei.

Ultimele pagini ale cărții sunt o privire sinoptică asupra condiției generale a surzilor, despre Thomas Edison și Ludwig van Beethoven, despre oameni care s-au dăruit comunității surzilor, cum ar fi Teodot Cernăuțeanu.

Carmen Pausenberger a fost, fără nicio îndoială, un exemplu de voință, determinare, forță interioară de a depăși ceea ce alții considerau că e un handicap. A primit surditatea ca pe un dar al destinului, acea mândrie de a fi surd pe care am descoperit-o, la rândul meu, cunoscându-i. Nu îi părea rău că e surdă, ci îi părea rău că auzitorii din jurul ei se rușinau cu condiția ei. Dar le găsește o scuză în faptul că nimeni nu îi ajută, nu îi învață cum să se comporte cu o persoană surdă. Iar ultimele pagini sunt un apel în acest sens. A avut noroc de o familie care

a depășit acea „rușine” și de un destin pe care și l-a clădit cu exigență. Există o scenă foarte puternică în relatările ei. Când se ceartă cu o prietenă și, din întâmplare, chipurile lor se reflectă în oglindă. Două fețe schimonosite, încrâncenate. Se sperie de propria imagine, de urâtenia care venea dinspre oglindă. E momentul în care Cita își propune să nu mai piardă controlul asupra propriei persoane, să fie cugetată în exprimare, în gândire, în acțiuni.

Doamna aceasta fabuloasă e un model de auto-educare și convingere că nimeni și nimic nu te poate opri să te bucuri de viață, de toate ocaziile și șansele pe care ți le oferă. Trebuie doar să vrei să auzi viața.

Adriana SĂFTOIU

August, 2025

INTRODUCERE

*„O furată posibilitate,
dintr-o ancestrală imposibilitate”*

Ideea apariției acestei cărți a urmărit-o pe autoare ani la rând, timp în care a căutat cu stăruință și tenacitate mijloacele de a-și realiza visul.

Cita (Carmen Eugenia Pausenberger) a continuat să-și trăiască aventura vieții de zi cu zi, alocând în minte și în inimă „partiții” fierbinți fiecărui amănunt necesar transpunerii în cuvinte scrise a focului său interior. Aceste „partiții” existaseră ani la rând, având atașate plăcuțe pe care scria: „în așteptare” Un puzzle mental în care viziunea de ansamblu era clară, iar timpul, desfășurarea vieții și mecanismele memoriei urmau să aleagă fiecare componentă potrivită pentru reconstituirea tabloului inițial.

Un tablou în care se regăseau, alături de viața cotidiană a Citei, și muzica divină a lui Ludwig van Beethoven, și pictura plină de sarcasm a lui Francisco Goya, și lumina puternică a becului lui Thomas Alva Edison. Valori nestinse, datorite umanității din profunzimea trăirilor unei tăceri impuse – un plafon pictat cu aștri, care se dă la o parte, lăsând să

pătrundă, „în suflet și-n gând”, lumina stelelor adevărate, a viselor împlinite mai presus de visare.

Până când o afirmație a unui consilier prezidențial legată de omul cu dizabilități a făcut ca acele plăcuțe să cadă brusc, aidoma unor surcele uscate care au întezit focul ce mocnea dintotdeauna în inima Citei. Au existat, la acea vreme, unele reacții, care lăsau însă impresia că lipsesc argumentele solide pentru a-l combate. Respectivul afirmase, într-un anumit context: *o persoană care are un handicap nu poate fi niciodată considerată egală cu oamenii normali*. Cotidianul care consemna această afirmație a ajuns, inevitabil, în mâinile Citei.

Primul sentiment a fost de revoltă profundă. Mult timp după aceea, ea a analizat și reinterpretat fraza cu pricina în toate modurile posibile, cu zbulcun sufletesc, dar și cu o gândire rece. Astfel a ajuns să-și rememoreze întreaga existență, disecând în profunzime, *sans peur et sans reproche*, fiecare etapă, fiecare întâmplare, fiecare cărare, fiecare om care a marcat-o prin prezență și amprenta lăsată asupra vieții sale.

Iar Cita a avut, fără îndoială, o viață foarte interesantă și, cu certitudine, o viață împlinită! Concluzia mi-a mărturisit-o târziu, când locul revoltei fusese luat de o luciditate rece, în care optimismul ei nativ devansa tristețea inițială: *„Nu le putem fi egali – dar putem fi, în cel mai bun caz, mai valoroși decât mulți dintre ei. Și, în marea noastră majoritate, suntem – sau am putea fi – oameni folositori societății. Însă, mereu neluați în seamă și lăsați fără îndrumare, energiile ce*

*sălășluiesc în sufletele noastre și voința de mai bine
apun înaintea de vreme”.*

Într-o seară târzie și ploioasă, am cunoscut o doamnă în vârstă, de o eleganță care pornea din interior, purtând un fulgarin asortat cu părul grizonat și privirea vie, având întipărită pe chip o inteligență pătrunzătoare și în niciun caz amprenta lipsei auzului. (Da, la prima vedere mi-a fost greu să decid: Cita aude? Sau nu aude, la fel ca mine?)

Aflasem că mă căuta. Știam că vrea să scrie o carte. Știam că are nevoie de un *deaf ghost writer* – termen intraductibil și, încă, persoană inexistentă în România. Despre condiția și rostul acestor așa-ziși „scriitori pentru surzi” aflasem participând la *Deaf Way II*, la Universitatea *Gallaudet* din Washington, și simțeam că venise timpul să deschidem și noi acest drum încă neexplorat.

Iar acum, Cita îmi oferea o astfel de ocazie. Întotdeauna mi-a plăcut să scriu – aveam poezii incluse într-o antologie internațională a scriitorilor cu deficiențe de auz și o carte publicată în țară: *Frunze pe ape*.

Totuși, simțeam o ușoară ezitare în a mă implica în experiența fascinantă pe care mi-o propunea Cita. Mi-era teamă că aventura propriei mele vieți de zi cu zi – de persoană cu deficiență de auz trecută prin toate etapele școlare alături de colegi auzitori – mă

va împiedica să pătrund în profunzimea vieții Citei, așa cum a trăit-o ea, nu eu.

De aceea, prima decizie pe care mi-am impus-o, în spirit, a fost aceasta: *va fi cartea Citei, nu a mea!*

Mi-era teamă, apoi, că nu voi găsi acel stil al confesiunii scrise pe care ea îl dorea. Cita nu avea nevoie, nici pe departe, de un interpret-mașină de limbaj mimico-gestual, ci de o persoană capabilă să disece microscopic, aidoma unui chirurg de finețe, reacțiile interioare și manifestările exterioare ale unor oameni care aparțin a două culturi diferite: cultura celor lipsiți de auz și cultura celor cu toate simțurile întregi, în interacțiunea dintre ei.

Pe de altă parte, mă gândeam: pentru ca această carte să fie cu adevărat o noutate, trebuia scrisă de o persoană surdă, care a trăit ea însăși opresiunea generată de lipsa auzului. Cita a încercat, la un moment dat, să caute sprijinul unui scriitor consacrat, dar nimeni nu s-a încumetat la o asemenea incursiune – printr-un limbaj diferit, printr-o cultură pe care o cunosc puțini și despre care s-a scris doar de către profesori și specialiști în psiho-pedagogie, și aproape deloc de către surzii înșiși. (Romanul profesorului-sculptor Vasile Dimitriu-Leorda, „Înfrângerea destinului”, din 1936, este singura excepție cunoscută în România.)

Pe de altă parte, era nevoie de o persoană surdă care a cunoscut, în cele mai ascunse tainițe, universul celor care aud – falsele sau realele bariere care se ridică, inevitabil, între cele două lumi.

Transpunerea limbajului mimico-gestual în limbaj verbal rămâne întotdeauna o operațiune dificilă, oricât de abil și experimentat ar fi interpretul. În limbajul scris, la nivel de literatură cultă, este o aventură – ca viața celor care nu aud.

În cele din urmă, m-am lăsat prinsă în această aventură. Decisivă a fost amintirea tatălui meu, care, atunci când promisem o prognoză sumbră privind scăderea auzului, citea cu disperare tot ce putea găsi despre viața în tăcere. Căuta cu înverșunare modele, strategii, exemple de succes – dincolo de sacrificiile necesare – pentru a împiedica alunecarea mea inevitabilă spre întunericul izolării lipsite de bogăția cunoașterii sunetului.

Același lucru și-l dorește și Cita de la cartea ei: să fie o lectură folositoare și accesibilă pentru familiile în care apar copii surzi, pentru profesori și cadre medicale care vor să cunoască universul interior și posibilitățile de integrare ale acestor copii. Dar, mai ales, să fie o încercare de îmbunătățire a viziunii oamenilor obișnuiți asupra zbaterii permanente a celor care nu aud, pentru a avea o viață cât de cât împlinită, în contextul limitărilor impuse nu doar de natură, ci și de societate și de persistența unei mentalități a cărei origine se pierde în negura timpurilor.

Cititorii vor avea, poate, senzația că parcurg uneori o cronică de familie, alteori o simplă înșiruire de întâmplări cotidiene. Dar nepretențioasa țesătură de fapte și idei este, totuși, inserată cu fir de aur: sunt relatate așa cum le-a perceput și cum

au marcat existența unei persoane ieșite din comun – prin faptul că nu aude, dar nu numai.

„O furată posibilitate, dintr-o ancestrală imposibilitate.”

Dincolo de cotidianul obișnuit răzbate tot evantaiul de trăiri și o percepție ascuțită a unor adevăruri care li se ascund celorlalți, fiind învăluite de vârtejul derutant al sunetelor.

Totodată, rândurile emoționante ale acestei cărți vor reuși, poate, prin comparație și autoanaliză, să diminueze cumplita suferință a celor care și-au pierdut auzul la vârste târzii. Să anuleze reținerea – chiar jena – resimțită, în anumite împrejurări, de unii dintre copiii auzitori născuți din părinți surzi.

Copiii noștri, care poartă în ei *două lumi*.

Iar viitorilor consilieri prezidențiali, lectura aceasta le-ar putea schimba, în cel mai fericit caz, exprimarea: de la „*NU POT FI EGALI*” la „*AR PUTEA FI EGALI, DACĂ...*”

Carmen CRIȘTIU

Ianuarie, 2005